

Передмова до 3-го видання

«Війна за реальність» сталася в особливій нагоді на реальній війні. Тому, напевно, видавництво і вирішило зробити чергове видання. П'ять описаних у книзі правил продовжують діяти, і якщо ви будете ними керуватися, ваші шанси вижити і перемогти суттєво зростуть.

Я ж скористаюся цією нагодою, щоб наголосити на декількох важливих моментах, які витягнуло на поверхню розпочате Росією 24 лютого 2022 року повномасштабне вторгнення в Україну.

По-перше, під час гострої фази війни реальної у війні за реальність емоції тотально витісняють критичне мислення. Той, хто не піддасться цьому тиску, буде, як Україна – опанує себе під тиском найважчих лещат і дасть відсіч.

По-друге, війна показує нам, наскільки складним є явище глибинних переконань. Наприклад, більшість українців, які навіть після 2014 року зберігали певні симпатії до Росії, повністю змінили свою думку після того, як Росія розпочала своє повномасштабне вторгнення. Однак деякі все ще не вірять, що російські жорстокості навіть мали місце, або виправдовують їх.

Коли захисні механізми мозку, засновані на глибинних переконаннях, працюють, навіть тисяча фактів не може їх змінити. І це з жахливою очевидністю видно на прикладі росіян – хто міг подумати, що в XXI столітті, епоху заявленого цифрового просвітництва, можна буде промивати мозок мільйонам людей, настільки, що вони не віритимуть своїм очам

або підтримають невинуватену війну агресії та будуть готові пожертвувати своїми близькими на цій війні? У них є альтернатива, вони мають доступ до розмаїття інформації онлайн, але хочуть бачити лише одну лінію, що підживлює їхні переконання.

Отже, після того, як глибинні переконання сформовані, альтернативна інформація не змінить їхньої думки. Звідси стає зрозуміло, що набагато простіше і гуманніше не допускати їх формування. На практиці це означає, що якщо захисники свободи слова не встановлять чітких критеріїв приглушення пропаганди, вони задушуть свободу своїми руками.

Поки ви читатимете цю книгу, світ завтрашнього дня народжуватиметься з полум'я війни в Україні, і він буде триполярним. Два очевидних полюси влади та впливу будуть у США та Китаю. Третій, менш очевидний стовп, неможливо знайти на карті. Це новостворений цифровий світ із власною соціальною згуртованістю, символічним авторитетом, цифровою валютою, світом величезних ресурсів та влади. Це світ спільнот, про які багато написано в цій книжці. Перемога України дасть спільнотам шанс на владу у світі, тому що це буде перемога свободи.

Але перемозі треба вчитися, тому бажаю вам приємного і корисного читання.

Дмитро Кулеба,
2022

Передмова до 2-го видання

Авторське марносластво втішене – книжка, яку ви тримаєте в руках, виявилася популярною. Спочатку видавництво, щоб задовольнити читацький попит, зробило, крім друкованої, ще й електронну версію. А потім вирішило готувати до друку друге видання. Проте запевняю – інфляції не буде. Лише користь для нових читачів, озброєних для нових перемог.

Мене багато разів запитували, чи писатиму я «Війну за реальність-2». Відповідаю: ні. Усе корисне, чим я міг з вами поділитися, вмістилося у першому виданні. Тому до другого я написав лише цю коротку передмову з п'ятьма пунктами, які видаються мені важливими акцентами.

1. Я не бачу жодних кардинальних змін у розвитку війни. Кожна нова битва підтверджує: п'ять правил війни, описаних у цій книжці, справді працюють. Лише кількість прикладів, які потребують їх застосування, зростає в геометричній прогресії.
2. Суспільства багатьох країн, у тому числі України, дедалі глибше занурюються у створений комунікацією розкол між освіченою елітою і масовим споживачем. Цей розрив веде до соціального вибуху, який може відбуватися цілком демократично, але зрештою підважує демократію.
3. Блогери й анонімні канали – зло, від якого неможливо відірватися.

4. Контроль над емоціями є важливішим за критичне мислення.

5. Не можна втекти у світ, чистий від інформаційного сміття та маніпуляцій розуму, тому що такої реальності більше не існує. Немає світу іншого, ніж світ фейків, правд і спільнот. І в ньому є лише дві альтернативи: важко навчатися боротися й перемагати або легко віддатися цьому світу на поталу. Якщо ви обираєте перше – читайте далі.

Дмитро Кулеба,

2020

ЗМІСТ

<i>Вступ у війну</i>	15
<i>Словник</i>	22
1. СПИРАТИСЯ НА РЕАЛЬНІСТЬ	33
<i>Комунікація народжує світ</i>	34
<i>Інтернет – Бог</i>	66
<i>Реальність і як її захищати</i>	92
2. КРИТИЧНО МИСЛИТИ	131
<i>Сентиментальна програмована машина</i>	132
<i>Лагідна маргіналізація</i>	149
3. КЕРУВАТИ ЕМОЦІЯМИ	175
<i>Дофамін рулить</i>	176
<i>Лента за лентою новини подавай</i>	196
<i>Фейк-менеджмент</i>	214
4. ВІДЧУВАТИ СПІЛЬНОТУ	237
<i>Чужої аудиторії не буває</i>	238
<i>Пароль: ПЗРК-ЛСД-ЗІІ</i>	256
<i>Надлюдська спільнота</i>	286
5. ВЗАЄМОДІЯТИ З ДЕРЖАВОЮ	307
<i>Третя світова комунікативна</i>	308
<i>«Без его. Без придурків. Без примадонн»</i>	329
<i>Епілог. Ефект Бабченка</i>	355
<i>Подяки</i>	365
<i>Примітки</i>	367
<i>Про автора</i>	383

тихо тече струмочок

знаєш а це ж він

нам промиває мізки

Ігор Гусев, український художник ХХІ ст.

Розум сам собі господар і в собі

Може створити з пекла рай і пекло з раю

Джон Мілтон, англійський поет ХVІІ ст.

ВСТУП У ВІЙНУ

**"Південмаш" назвав статтю NYT
щодо ракет провокацією**

**У всіх сусідів кращий
мобільний інтернет, ніж в
України**

**В ОАЕ створили правила
дорожнього руху для безпілотних
авто**

Із цих заголовків усе й почалося. Одного дня я натрапив на них у стрічці відомого онлайн-видання. Там було й чимало інших новин про чергові «зради» в реформах та боротьбі з корупцією в Україні. Стрічка так ними рясніла, що запам'ятовувалося лише загальне враження — усе вкрай погано.

Жорсткий світ комунікацій навчив мене чотирьох «НЕ»: не дивуватися нічому, не вірити в інформацію з першого погляду, не брати все близько до серця й не поспішати з оцінками. Тому ані ці новини, ані їх бурхливе обговорення в моїй стрічці у фейсбуці нічого в мені не зворушили. Це був просто черговий день щоденного інформаційного пекла.

На той момент я вже рік як займався класичною дипломатією. Я був вільний від безперервного занурення у світ війни за реальність. Завдяки цьому я міг із достатньої фізичної та емоційної відстані озирнутися на вчора, поспостерігати за сьогодні й подумати про завтра. І саме того дня, саме завдяки тим новинам усе зійшлося до купи.

Дивлячись на них, я думав про те, як ці новини сприймають люди, котрі не знають, як і з чого робиться комунікація. Чи розуміє споживач інформації, що:

- статтю в *The New York Times* із припущенням, нібито Україна допомагала Північній Кореї розробляти зброю проти України у світовій комунікативній війні? Припущення авторів публікації не підтвердилися, чого й слід було очікувати. Але поки це з'ясувалося, хвиля звинувачень і підозр прокотилася як всередині нашої держави, так і за її межами. До того ж не факт, що ті, кому потрапило на очі звинувачення, надруковане в солідній газеті, прочитали й спростування;
- медіа свідомо обирають негативні заголовки для новин? За даними того самого джерела, попри низьку якість мобільного інтернету, Україна має швидкий широкосмуговий інтернет, кращий, ніж у деяких сусідів. Але, як це повсюдно відбувається в медіапросторі, перевагу здобула негативна інформація. Позитив же зазначили в підзаголовку, до якого багато людей не доходять, обмежуючись читанням першого рядка;
- безперервний потік «зради» чинить руйнівний вплив на те, як людина сприймає реальність? Як наслідок – членів суспільства одного за одним поглинає депресія,

і їхня комунікація обмежується лише нею. У такому стані вони стають легкою поживою для маніпуляцій – особливо під час виборів;

- сучасні комунікативні технології дали державам, політикам, компаніям, громадським організаціям, лідерам суспільної думки й терористам безпрецедентно потужні можливості впливати на переконання, емоції та вибір людини? Правила протидії цьому впливу, що відбувається тут і зараз, нині куди важливіші для нашої безпеки, ніж, скажімо, правила руху для безпілотних автомобілів, які поступово починають ставати для нас чимось звичним.

Кожне запитання породжувало кілька нових, а вони – ще більше запитань. На деякі з них я знав відповіді. Що ж до інших знав лише, де шукати. Книжка назрівала. На шляху до її появи залишалася головна перешкода – лінощі. Той факт, що ви зараз читаете ці рядки, дивує мене. Але це свідчить, що я таки переміг самого себе.

Кажу об'єктивно:

це дуже суб'єктивна книжка.

У її основі – мій власний досвід. Я здобував його, коли допомагав із комунікаціями політикам, бізнесменам, митцям та державі. Мої клієнти були дуже різними, але всі вони стикалися з однаковими проблемами й вели одні й ті самі війни. Просто кожен у своїй сфері.

Вирішальним моментом стала агресія Росії проти України. Вона повернула мене на державну службу до Міністерства закордонних справ. І подарувала, без перебільшення, унікальний досвід.

Я дуже хотів би здобути його за інших обставин. Хотів би, щоб це не моя країна відчайдушно воювала з ворогом. Але сталося як сталося.

Читаючи, ви невдовзі зауважите, що одна з наскрізних ідей книжки – необхідність дерадикалізації суспільних настроїв в Україні інструментами комунікації. Зокрема, ми будемо говорити про те, як налагоджувати діалог між спільнотами. І як не «вестися» на теми, що нас роз'єднують.

«З таким мирним настроєм війну не виграєш!» – заперечить хтось. Я ж наполягаю: перемогти зовнішнього агресора можна, лише цілісно мобілізувавши внутрішні сили.

Наш радикалізм має бути спрямовано не всередину, а назовні. І лише проти загрози, що становить життєву небезпеку для України. А внутрішня радикалізація нашого суспільства, його фрагментація й занурення у стан «зради» – воєнні цілі Росії.

Читаючи мої свідчення про події 2014–2015 років, ви зможете зазирнути за лаштунки держави, яка воювала за своє виживання. По тексті розкидано різні епізоди з того періоду. Вони демонструють, із чого та як створювалася частина політики, що зрештою допомогла країні вистояти в момент найсильнішого удару.

Я також додав чимало історій інших людей та результатів досліджень, але намагався не переборщити. Адже вам ніколи читати занадто довгі непрактичні книжки.

Висновки науковців важливі. За нас воюють, використовуючи комунікативні фішки. І ми вже не уявляємо свого життя без них. Вони існують завдяки дослідженням психології, нейрофізіології, робототехніки, штучного інтелекту та інших сфер. Саме там закодовані відповіді на більшість запитань.

За допомогою комунікацій наше життя розігнали до шаленої швидкості. Ми ледь встигаємо ковтати терабайти ін-

формації. Вони безперервно бомбардують нас звідусіль, а ми розганяємо їх далі.

Нам рідко вдається якось осмислено впорядкувати їх, щоб зрозуміти, куди нас намагаються скерувати. Адже якщо вони нас бомбардують, значить, це комусь потрібно. Ці «хтось» добре відомі: компанії, політики, громадські організації, держави й кожен, хто зацікавлений нав'язати нам певні переконання та емоції.

Якщо в нас немає цілісної картини, це спрощує атаки на нас і зовнішнє управління нами. Я прагну дати узагальнене уявлення про налаштування щоденної комунікативної війни за реальність. А вона – хочемо ми це визнавати чи ні – стосується кожного.

Лукава народна мудрість «У кожного своя правда» стала базовою зброєю цієї війни. А популярне бентежне запитання «Кому вірити?» – її результатом.

У світі занадто багато не лише брехні, а й версій правди. У цій множинності єдина правда, що заслуговує на вашу підтримку, необов'язково буде посередині, рівновіддалено від усіх інших (ще одна поширена, але хибна думка).

Правда перебуває десь між фейками та іншими правдами.

**І я дуже хочу, щоб ця книжка допомогла вам
знайти цю точку опори.**

Для цього пропоную свої п'ять перевірених правил організації ефективного самозахисту і, в разі потреби, переходу в контрнаступ:

1. Спиратися на реальність.
2. Критично мислити.
3. Керувати емоціями.
4. Відчувати спільноту.
5. Взаємодіяти з державою.

Наприкінці кожного розділу ви знайдете рубрику «Що робити?». У ній – лаконічні рекомендації щодо ключових кроків, які варто здійснити, щоб застосовувати ці правила в щоденному житті.

П'ять правил варто опанувати, щоб через комунікації вас не спіткало дещо справді кепське – втрата людської подоби і здатності робити усвідомлений вибір.

Звісно, перша реакція кожної людини – сподівання, що погане може трапитися з будь-ким, але не з нею. Проте слушно сказано, що *«сподівання не є дієвою воєнною доктриною»*¹. Щоб уникнути поганого сценарію, нам треба знати правила і вміти застосовувати їх у житті.

Ці правила універсальні, оскільки немає жодної принципової різниці між засадами та механікою міжлюдських, комерційних чи державних комунікацій. Усі ми одними комунікаціями мазані. Те саме стосується війни в будь-якому її прояві та базових здатностей людини.

Кожен із нас впливає та зазнає впливу. Кожен із нас є потенційним нападником, захисником або жертвою комунікативної війни. Кожен із нас сам обирає свою роль. Тож цю книжку сконструйовано таким чином, щоб ви могли прочитати її як людина, яка і споживає, і комунікує інформацію. Наприклад, коли просто коментуєте чи поширюєте дописи в соцмережах або коли фахово працюєте у сфері комунікацій.

У нашому світі смартфонів та відкритих знань професіонал і аматор мають рівнозначний потенціал участі у війні за реальність. Хоч би ким ви були, дві речі варто запам'ятати твердо:

**треба вміти воювати за мир; дія і бездіяльність людини –
рівнозначні за силою внески у війну.**

Добрий чи поганий цей внесок – залежить від конкретних обставин і механіки процесу. Цю книжку написано, щоб допомогти вам зрозуміти механіку й обставини війни. Щоб ви, керуючись правилами, навчилися робити добрий внесок, захищатися й перемагати у війнах за самих себе та за спільноти, до яких належите: сім'ю, коло друзів, групу в соцмережі, компанію, державу тощо.

Мій та чужий досвід, дослідження науковців і спостереження вдумливих експертів мають дещо спільне. Усі вони допомагали мені зрозуміти, що відбувається, йти вперед, формувати ефективні настанови для роботи та життя і не боятись ухвалювати на їх основі цікаві (й часто важкі) рішення.

Сподіваюся, ця книжка допомагатиме небайдужому читачеві робити те саме. У світі, де нашу свідомість невпинно атакують зусібч, кожен може зробити крок уперед, змінити щось на краще та перетворити пекло на рай.

Безумовно, можна й лишитися байдужими, пережувати й виплюнути будь-яке знання без жодної користі для організму чи довкілля. І дозволити пеклу взяти гору. Це модна схема нашого світу, що підкупує обіцянкою невимовної легкості буття. Але тоді не треба нарікати, що нами маніпулюють, позбавляють нас свободи вибору, а світ довкола перетворюється на матрицю.

Утім, маю виправдати закиди колег і друзів у тому, що я не-виправний оптиміст. Тому розпочну з таких цілком щирих слів:

Ви на війні за реальність. Але все буде добре.

Якщо ви боротиметеся.

*Дмитро Кулеба,
Страсбург (Франція), 2018*